

KÖNYVISMERTETÉS

Sanna Niukko: ‘Yhteistyötä ilman riskejä’? – OECD:n rooli Suomen koulutuspolitiikassa. Turun Yliopisto, Turku, Turun Yliopiston julkaisuja 251. 2006. 204. p.

A magyarországi neveléstudományi és oktatáspolitikai kommunikációban a finnországi oktatási rendszer az elmúlt évtizedekben többször jelent meg követendő példaként. Az utolsó jelentősebb hullám indulása a 2000-es évek elejére tehető a PISA tanulói teljesítménymérések finnországi eredményeinek kapcsán. Különösen a kontinentális oktatási rendszer sajátosságait mutató országokban merültek föl a „Mitől olyan sikeresek e finnek? Mit is tanulhatunk a finnektől?” kérdések. Ebben a PISA tanulói teljesítménymérések miatt mindig megújuló és felerősödő érdeklődésben hangsúlyosak az oktatási rendszer egészét és a napi oktatási gyakorlatot érintő vonatkozások.

A Finnország iránti nemzetközi neveléstudományi és oktatáspolitikai érdeklődés egyik sajátossága, hogy a tájékozódás forrásai leginkább angol nyelvű, szakértői szövegek. Ismertetésünk ebből a szempontból különleges, mert egy finn nyelvű tudományos célú oktatáspolitikai elemzést mutatunk be. A nyelvi nehézségek és a körülményes beszerzési lehetőségek ellenére azért tartjuk érdemesnek a művet a bemutatásra, mert a 2000-es évek finnországi oktatáspolitikai elemzéseinek egyik fontos, bizvást állítható: megkerülhetetlen művéről van szó.

Sanna Niukko: ‘Yhteistyötä ilman riskejä’? – OECD:n rooli Suomen koulutuspolitiikassa „Együttműködés veszélyek nélkül? – Az OECD szerepe a finn oktatáspolitikában” című elemzése 2006-ban jelent meg Turkui Egyetem kiadásában. A 204 oldalas mű a szerző doktori értekezése. A kérdésfeltevő cím jelzi: a jelenséghez (az OECD és Finnország együttműködése) egyéb interpretációk is tartozhatnak, mint a „siker” hangsúlyozása. Ezt a szerzői sugalmazást erősíti, hogy a cím kérdés. A téma jelentősége és sokirányúsága miatti szerzői bizonytalanságra a kötet elején mintegy mottóként megjelenő kép is utal (Sirkku Ala-Harja: Juhannusyö): a tenger fölött ugrásra készülő női alak fényképe az ismeretlenbe merülő kutató metaforájaként is értelmezhető a szerző szerint.

A kötet azt a folyamatot kíséri végig, hogy hogyan alakult ki és hogyan fejlődött az ország és az OECD viszonya és együttműködése Finnország 1969-től kezdődő OECD-tagságától a 2000-es évek közepéig, különös tekintettel a finn oktatáspolitikára. Az elemzésben összekapcsolódnak a neveléstörténeti, az okta-

táspolitikai és nevelésszociológiai nézőpontok.

Az első részben (1–4. fejezet) az elméleti háttér bemutatását olvashatjuk. A szerző a címben megjelenített problémakört tág értelmezési keretbe, a globalizáció jelenségének, valamint a nagy nemzetközi és nemzetek feletti szervezetek működésének, kialakulásának vizsgálatába illeszti. A globalizációt tudatos, nemzetek és nemzetközi szervezetek által irányított folyamatként értelmezi. Felfogásában a globalizáció gazdasági folyamat, amelynek hatásai vannak a kultúrára és az oktatásra is. A másik jellemző ebben a tekintetben az, hogy a globalizációt Sanna Niukko a nyugati államok túlélési stratégiájában az egyik fontos összetevőnek tekint. A globalizáció oktatáspolitikai vonatkozásai a nemzetközi standardizációs törekvésekben ragadhatók meg.

A disszertáció csaknem kétharmadában (5–7. fejezet) az empirikus vizsgálat eredményeinek bemutatása olvasható. A szerző két kérdéskörre keresi a választ: 1. Hogyan alakult Finnország szerepe az OECD-ben, és az oktatáspolitikában melyek a változás fordulópontjai? 2. Hogyan vélekednek a megkérdezett oktatáspolitikai döntéshozók az OECD-nek a finn oktatáspolitikában betöltött szerepéről? A válaszok megfogalmazásához a szerző tartalom- és diskurzuselemzést végzett írott dokumentumok, szakértői anyagok, a Finn Oktatási Minisztérium és egyéb oktatásirányítási szervezetek írott jelentései, beszámolóí, valamint az OECD oktatási részlege által összeállított háttéranyagok alapján. Az így feldolgozott tételek száma összesen 112. Kiemelt a jelentősége az interjúelemzésnek is. A szerző az elitinterjú mellett döntött; tizennyolc magas rangú finn oktatási minisztériumi tisztségviselővel és az oktatásirányításban kulcsszerepet játszó személlyel készítette az interjúkat. Az elemzés jelentőségét mutatja, hogy a megszólaltatottak között hat korábbi finn oktatási miniszter is van.

A szerző a dokumentumok és az interjúk alapján Finnország és az OECD közös történetében négy fő szakaszt állapít meg. 1) 1950–60-as évek: a megfigyelés és az OECD tagság iránti érdeklődés időszaka; 2) 1970-es évek az OECD-doktrína és az egyenjogúság egymás mellett élésének időszaka; 3) az 1980-as évek: a fordulópont az első oktatáspolitikai ország-jelentés következtében; 4) 1990-es évek: a korábbinál jóval aktívabb részvétel időszaka az OECD-ben.

A PISA-tejlesítményméréseken tapasztalt eredményességet a szerző távolról közelítve értelmezi. Először is röviden végigkíséri az INES-projekt fejlődéstörténetét a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok iránti igénytől kezdve (1980-as évek) a projektnek az Education at a Glance című OECD-kiadványban való megjelenítéséig (1992). Az interjúrészletek elemzése előtt Niukko hangsúlyozza,

hogy a nemzeti oktatáspolitikai döntések előkészítéséhez korábban nem volt jól megalapozott nemzetközi összehasonlítási lehetőség. A H7 kódú megszólaló is ezt a gondolatot emeli ki: szerinte az OECD jelentősége Finnország számára az volt, hogy lehetőséget teremtett arra, hogy Finnországban is tudható legyen, ami a világban történik. Ehhez az OECD-országtanulmányok és az Education at a Glance-kiadványok jelentőségét hangsúlyozták a megszólalók: a magas rangú finn tisztségviselők ezeket gyakran szinte kritika nélkül fogadták el, sőt, az OECD-szövegeket a döntési szervezetek és érdekcsoportok gyakran a saját elképzeléseik legitimálására használták föl a finn oktatáspolitikai irányvonalainak kialakításában. Ezzel és az OECD-szövegek médiában való megjelentetésével kapcsolatban jegyzi meg Niukko az interjúk és szakirodalmi szövegek alapján, hogy az OECD-nek azért lett jelentős hatása az oktatással kapcsolatos finnországi gondolkodásra, mert a rangsorok, az országok közti versengés szerepe nőtt meg a nemzetközi közegben.

A PISA jövőjével kapcsolatban teszik hozzá (egybehangzóan) a nyilatkozók, hogy a további jó eredmények egy olyan országnak, mint Finnország (kis terület, periférikus elhelyezkedés) fontosak ahhoz, hogy az ország iránti nemzetközi érdeklődés megmaradjon. A H9 kódú megszólaló szerint a finnországi ingyenes oktatási rendszer összeomolhat a költségek miatt. Ugyanakkor, ha Finnország megtartja a rangsorolási területeken a jó eredményeit, akár befolyásolhatja a nemzetközi trendeket.

Az időrendi és a tematikus csoportosítás mellett a szerző a jellemző diskurzusok mentén is csoportosítja finn oktatáspolitikai és az OECD kapcsolatának természetét feltáró megnyilatkozásokat. Az OECD szerepének értelmezésével kapcsolatos diskurzusok elemzése eredményeképpen a rendelkezésre álló anyag két fő diskurzusra tagolódik. Az első diskurzust több megnevezéssel azonosítja a szerző. Egyrészt „hivatalos”-nak nevezi, mert az OECD és a Finn Oktatási Minisztérium írott szövegei és az ott korábban magas pozíciót betöltő interjúalanyok interjúi ehhez a diskurzushoz köthetők. A diskurzus hatása és az OECD-ről szóló kommunikációban betöltött szerepe miatt „dogmatikus”-nak is nevezi. Ez utóbbi megnevezés még konzervatív/ortodox formában jelenik meg a szövegben. Ebben a diskurzusban hangsúlyos elem a nemzeti önállóság hangsúlyozása, valamint az OECD oktatáspolitikájának az elfogadása, és az ahhoz való alkalmazkodás. Az interjúk szövegei ebben a diskurzusban az írott szövegek világánál valamelyest kritikusabbak, de az alapvető vonások ugyanazok: az OECD politikája és az OECD adatai ebben az értelmezésben mintegy eszközként szerepelnek a finn ok-

tatáspolitikai döntéseinek előkészítésében, emellett az OECD-nek a finn nemzeti oktatáspolitikában katalizátor-szerep jut. Ehhez a hegemon helyzetű diskurzushoz hozzátartozik az, hogy Finnország számára ez mintegy veszélytelen helyzet.

A másikat „realista” diskurzusnak nevezi a szerző. Az ehhez a diskurzushoz sorolható megnyilatkozások az OECD szerepét és hatását árnyaltabban, sokszínűbben ábrázolják. A szerző első észrevétele, hogy az ilyen megnyilatkozások általában bizonytalanok azt illetően, hogy az OECD-nek mi is volt valójában a szerepe a finn oktatáspolitikai alakulásában, hiszen az OECD-nek természeténél fogva aligha lehet konkrét hatása egy adott ország oktatáspolitikájára. Szerepe inkább abban van – e diskurzus szerint –, hogy olyan témákat hoz felszínre, olyan témákat vet föl, amelyekről aztán később beszélnek a döntéshozók.

A szerző az utolsó bekezdésben amellet érvel, hogy az olyan kérdésekben, mint például az oktatásügy, célszerű, ha több vélemény is kialakul a lehetséges utak és megoldási lehetőségek esetében, és ezek mentén körvonalazódik a megoldás. Záró mondata is ezt sugallja: elvárható egy újabb, a politika és a tudomány közötti párbeszédre alapuló diskurzus is.

A szerző a záró fejezetben a továbbgondolási lehetőségek felé tekint. Niukka annak a lehetőségét is felveti, hogy új kutatási téma lehet Finnország és az Európai Unió kapcsolatának vizsgálata. Finnország ugyanis OECD-tagsága kezdetétől (1969) jelentős szerepváltozáson ment keresztül. Kezdetben a periférián lévő, passzív befogadó ország szerepe jellemezte az országot, majd az 1980-as években már az aktív kereső–együttműködő hozzáállás. Napjainkban újabb változások tapasztalhatók: a korábban az OECD-ben aktív Finnország az EU-ban kezd aktív lenni. Ez egy érdekes paradoxont is hozott: noha Finnország egyre az EU felé közeledik, sosem látott mértékű az aktivitása az OECD kutatásaiban.

Sanna Niukka disszertációja az első kötete annak a széles körű policy-elemzési tevékenységnek, amelyet a Turku Egyetem jeles kutatói, elsősorban Risto Rinne, Joel Kivirauma indítottak el, és rajtuk kívül napjainkban Hannu Simola és Johanna Kallo képviselnek. Az ő angol vagy finn nyelvű publikációikból olyan elemzések ismerhetők meg, amelyek pontosítják vagy megkérdőjelezik a finnországi oktatási rendszer mindenhatóságáról kialakult hazai képet.

Gál Attila